

IZVORI POSLOVNOG PRAVA

SAŽETAK: U ovom radu vršena je analiza osnovnih izvora poslovnog prava. Prvo su navedeni izvori prava koji mogu imati različite načine nastajanja i različito poreklo, te vrste izvora prava. Nadalje, obrađeni su zakon i podzakonski propisi, poslovni (trgovački) običaji i opšti uslovi poslovanja. Na kraju, detaljnije su analizirani izvori međunarodnog poslovnog prava.

KLJUČNE RIJEČI: poslovno pravo, zakon, podzakonski akti, običaji (uzanse), uslovi poslovanja.

1. Uvod

Izvor prava (*source of law*) u formalnom smislu (formalni izvor prava) opšti je pravni akt (*general legal act*) koji sadrži opšte pravne norme koje se odnose na sve pojedinačne slučajeve koji pripadaju određenoj vrsti pravnog odnosa (npr. obligacioni odnos u prodaji robe). Svaki takav pojedinačni slučaj uređuje se, odnosno rešava pojedinačnim pravnim aktom (npr. ugovorom o prodaji robe, sudskom presudom i dr.). Pojedinačni pravni akt stvara pojedinačnu pravnu normu važeću za dati slučaj. Pri tom se ta pojedinačna pravna norma stvara primenom odgovarajuće opštepravne norme sadržane u merodavnom opštepravnom aktu (npr. zakonu). Takav put i način stvaranja pojedinačne pravne norme liči i podseća na izviranje, pa se otuda javio i izraz „izvor prava“¹ za označavanje opštih pravnih akata kao osnove za donošenje pojedinačnih pravnih akata. U tom smislu, može se reći, na primer, da jedan ugovor o prodaji robe kao pojedinačni pravni akt „izvire“ iz odgovarajućeg zakona koji uređuje odnose u prometu robe ili iz nekog drugog opštepravnog akta koji uređuje te odnose.

2. Izvori prava

Izvori prava mogu imati različite načine nastajanja i različito poreklo.

Po načinu nastajanja, razlikuju se heteronomni i autonomni izvori prava. Heteronomni su oni izvori prava čiji su stvaraoci, odnosno donosioci jedni subjekti, a čije se norme primenjuju na druge subjekte (npr. neki zakon iz oblasti privrednog poslovanja koji donosi država, a primenjuje se na subjekte privrednog poslovanja). Autonomni izvori prava su oni koje stvaraju sami subjekti na koje se ovi izvori prava i primenjuju (npr. kolektivni ugovor o radu koji zaključuju predstavnici poslodavaca i predstavnici zaposlenih, a koji se primenjuje na njih kao

¹ U opštoj teoriji prava razlikuju se izvori prava u materijalnom smislu (materijalni izvori prava) i izvori prava u formalnom smislu (formalni izvori prava).

subjekte radnog odnosa).

Prema svom poreklu, izvori prava se dele na domaće (nacionalne) i međunarodne (intemacionalne). Domaći izvori prava (*domestic sources*) su oni koji nastaju u okviru domaćeg pravnog poretka (npr. zakon). Međunarodni izvori prava (*international sources*) nastaju međunarodnim pravnim putem između dveju ili više zainteresovanih država neposredno ili u okviru međunarodnih privrednih organizacija (npr. međunarodne konvencije u oblasti trgovine) i čine deo međunarodnog pravnog poretka.²

2.1. Vrste izvora poslovnog prava

Postoji više izvora poslovnog prava. To su različiti opšti pravni akti i drugi akti koji sadrže opšte pravne norme, kao i pravna pravila kojima se uređuje privredno-pravno poslovanje, a koje priznaje pravni poredak i čiju primenu, u krajnjoj liniji, obezbeđuje država.

Podela izvora poslovnog prava na pojedine vrste uslovljena je načinom nastajanja, prirodom i poreklom ovih izvora. Naime, iako sva ta akta čine izvore poslovnog prava, između njih postoje određene razlike. Ono što je zajedničko svim izvorima poslovnog prava jeste to da oni sadrže opšte pravne norme, ili predstavljaju opšta pravna pravila važeća za sve odgovarajuće pojedinačne slučajeve koji nastaju u privrednopravnom poslovanju. Ono, pak, što međusobno razlikuje pojedine izvore poslovnog prava to su njihove posebnosti koje predstavljaju osnove za grupisanje izvora poslovnog prava u pojedine vrste.

Prema načinu svog nastajanja, izvori poslovnog prava u jugoslovenskom pravu, dele se na državne propisne i autonomne izvore. Posebnu vrstu izvora poslovnog prava, po svom poreklu, čine izvori međunarodnog poslovnog prava.

Pod državnim propisima, kao izvorima poslovnog prava, podrazumevaju se propisi koje donose državni organi, a kojima se uređuje privredno poslovanje i međusobni odnosi subjekta tog poslovanja. To su: zakon i podzakonski propisi. U autonomne izvore poslovnog prava spadaju: poslovni (trgovački) običaji i opšti uslovi poslovanja.

3. Zakoni i podzakonski propisi

Zakon i podzakonski propisi su heteronomni izvori poslovnog prava kojim država putem svojih organa pravno uređuje privrednopravno poslovanje, odnosno pojedine oblasti ovog poslovanja.

Zakon – Zakon (*act*) je opšti pravni akt koji donosi zakonodavni organ države po propisanom postupku. Zajedno sa Ustavom (*constitution*), zakon spada u izvore prava najviše pravne snage od svih propisanih izvora prava. Zakon mora biti saglasan Ustavu, odnosno u zakonskom uređenju određenih društvenih odnosa mora biti poštovano načelo ustavnosti (*constitutionality*). U državi federativnog uređenja, kao izvori prava, javljaju se zakoni federacije i zakoni federalnih jedinica. Zakon federalne jedinice mora biti saglasan Zakonu federacije.

² Navedeno učenje o izvorima prava uopšte važi i za izvore poslovnog prava.

Zakon kao izvor prava može se javiti i u vidu akta celovitog zakonskog uređenja određene pravne oblasti (na primer, celoviti zakon o privrednom, odnosno trgovačkom poslovanju). Takav celoviti zakon naziva se zakonik ili kodeks (*code*), a stvaranje takvog zakona u oblasti koja je do tada bila uređena sa više pravnih propisa ili putem pravnih običaja, naziva se kodifikacija (*codification*). Zakonik se razlikuje od zakona po obimu svog predmeta, ali kao izvor prava deluje na isti način kao i svaki drugi zakon.

Kao izvori poslovnog prava deluju dve vrste zakona, zakoni koji neposredno uređuju pojedine oblasti privrednog poslovanja i zakoni koji se posredno primenjuju na pojedina pitanja iz oblasti tog poslovanja.

U prvu grupu zakona spadaju zakonski propisi o preduzećima i obligacionim odnosima, nastali u privrednom poslovanju i dr.

Sa stanovišta svoje primene, na odnose u privrednom poslovanju, norme sadržane u zakonu kao izvoru poslovnog prava, mogu biti imperativne (prinudne) i dispozitivne. Imperativne zakonske norme su one koje čine subjekti privrednog poslovanja o trgovini, o spoljnotrgovinskom poslovanju, o bankama i drugim finansijskim organizacijama, o osiguranju, o hartijama od vrednosti, o industrijskoj svojini, o nelojalnoj konkurenciji, o stečaju i dr. U drugu grupu zakona koji se posredno odnose i na privrednopravno poslovanje spadaju, na primer, zakonski propisi o sudskim postupcima (u pogledu rešavanja sporova iz privrednopravnih odnosa), krivičnopravni zakonski propisi (u pogledu rešavanja sporova iz privrednopravnih odnosa), krivičnopravni zakonski propisi (u pogledu – krivičnih dela koja mogu) koji se moraju bezuslovno poštovati, bez mogućnosti da te norme menjaju svojom voljom. Imperativnim zakonskim normama u oblasti poslovnog prava štite se osnovi društvenog i ekonomskog uređenja zemlje. Dispozitivne zakonske norme su one koje ovlašćuju subjekte privrednog poslovanja, da svoje odnose poredе svojim pravilima, odnosno da sami stvaraju norme po kojima će se ostvarivati njihov određeni privrednopravni odnos i da time otklone primenu takve dispozitivne zakonske norme na svoj odnos. Naravno, subjekti privrednopravnog poslovanja mogu se i saglasiti da se na njihov odnos primeni dispozitivna zakonska norma time što neće stvarati sopstvene norme za dati odnos.

Dispozitivne zakonske norme karakteristične su u oblasti privrednog poslovanja, što znači da se kao izvori poslovnog prava pretežno javljaju dispozitivni zakoni. Ovo je zbog toga što u privrednopravnom poslovanju vlada načelo autonomije volje stranaka, naravno u okvirima utvrđenog javnog poretka.

Podzakonski propisi su opšti pravni akti niži od zakona koje donose nadležni organi države – izvršni organi i organi uprave. Podzakonski propisi se donose kao: uredba, pravilnik, odluka, naredba, rešenje i uputstvo. Podzakonski propis se donosi na osnovu ovlašćenja utvrđenog zakonom, ali se i jednim podzakonskim propisom može dati ovlašćenje za donošenje drugog podzakonskog akta, ali nižeg ranga (npr. uredbom koju donosi vlada može se ovlastiti određeni ministar da donese podzakonski akt kojim se obezbeđuje sprovođenje te uredbe). Odnos podzakonskog propisa i zakona određen je načelom zakonitosti (*legality*), što znači da podzakonski akt mora biti saglasan zakonu na temelju kojeg je donet. Istovremeno, podzakonski akt deli pravnu sudbinu zakona na osnovu kojeg je donet, tako da prestankom zakona koji je bio osnov donošenja određenog podzakonskog akta, prestaje da važi i taj podzakonski akt.

Kao izvori poslovnog prava, podzakonski akti nemaju naročiti značaj. Bitna pitanja

privrednopravnog poslovanja uređuju se, kad je reč o državnim propisima, zakonima, a podzakonskim aktima uređuju se samo pojedina manje važna pitanja koja su od značaja za privrednopravno poslovanje (npr. Propisi o obrascima za upis preduzeća u sudski registar i sl.).

4. Poslovni (trgovački) običaji

Poslovni ili trgovački običaji su osobeni izvori autonomnog poslovnog prava – prava koje subjekti privrednog poslovanja stvaraju nezavisno od zakonodavca. Kao izvori poslovnog prava, poslovni običaji se javljaju u užem i širem smislu. U poslovne običaje u širem smislu mogu se svrstati: sami poslovni običaji (trgovački običaji u užem smislu), uzanse i trgovački termini.

Svi poslovni običaji u širem smislu (običaji, uzanse i trgovački termini) imaju izvesne zajedničke oblike. Prvo, to su običaji koji su nastali u praksi privrednog poslovanja, koji su u širokoj primeni i koji su, kao takvi, prihvaćeni od strane subjekata privrednog poslovanja. Drugo, to su poslovni običaji koji deluju kao važeća pravna pravila čija se primena može obezbediti prinudnim pravnim putem, ako subjekti određenog privrednopravnog posla nisu izričito isključili njihovu primenu.

Pod poslovnim ili trgovačkim običajima u užem smislu (*trade usages*) podrazumeva se opšteprihvaćena trgovačka praksa razvijena u tolikoj meri da se osnovno očekuje da je subjekti privrednog poslovanja imaju u vidu i da će postupati u skladu s tom praksom. Ovakvo poimanje poslovnih običaja prihvaćeno je u teoriji trgovačkog prava. Da bi određeni poslovni običaj delovao kao izvor prava ovaj ne sme biti protivan javnom poretku, odnosno prinudnim propisima ni pravilima morala. Drugim rečima, traži se da poslovni običaj bude razuman, izvestan i notoran.

Između pojedinih poslovnih običaja postoje razlike koje se odnose na prostorno delovanje ovih običaja i na njihov predmet, odnosno materiju.

Prema svom prostornom delovanju, poslovni običaji se dele na: a) opšte poslovne običaje koji važe na celoj teritoriji određene zemlje; b) lokalne poslovne običaje koji važe samo u određenom mestu ili na nekoj užoj teritoriji.

Prema materiji koju uređuju, poslovni običaji se dele na: a) opšte poslovne običaje koji važe za celokupno privredno poslovanje; b) posebne poslovne običaje koji važe za određenu privrednu granu, odnosno struku.

U slučaju sukoba opšteg i lokalnog, odnosno posebnog poslovnog običaja, prednost ima lokalni, odnosno posebni poslovni običaj.

Uzanse (*usage*) su kodifikovani poslovni (trgovački) običaji koje je skupilo i sistematizovalo za to ovlašćeno telo – privredna komora, berza ili drugo profesionalno privredno telo. Budući da sadržinu uzansi kao akta kodifikacije čine poslovni (trgovački) običaji, to i uzanse predstavljaju poslovna pravila koja su nastala i prihvaćena u trgovačkoj praksi, s tim da su sad ti poslovni običaji zvanično utvrđeni od strane nadležnog tela i kao takvi objavljeni.

Prema svom predmetu, uzanse mogu biti opšte i posebne. Opšte uzanse sadrže poslovne običaje koji važe za privredno poslovanje uopšte, dok se posebne uzanse odnose na privredno poslovanje u pojedinim privrednim granama ili na trgovinu određenom vrstom robe (npr.

posebne uzanse za trgovinu žitarica, posebne uzanse o građenju, posebne uzanse u ugostiteljstvu, lučke uzanse i dr.).

Na obligacione odnose u privrednopravnom poslovanju primenjuju se uzanse, ako su učesnici u tom odnosu ugovorili njihovu primenu, ili ako iz okolnosti slučaja proizilazi da su hteli njihovu primenu. Međutim, učesnici u privrednopravnom poslu ne mogu ugovarati primenu uzansi koje su suprotne imperativnom zakonskom propisu, odnosno prinudnim normama zakona. S druge strane, primena dispozitivnih normi zakona na određeni privrednopravni posao može biti otklonjena ugovaranjem primene određenih uzansi, što je i smisao autonomnog uređivanja odnosa u privrednom poslovanju.

Trgovački termini (*trade terms, commercial terms*) su skraćeni izrazi nastali i prihvaćeni u trgovačkoj praksi za sažeto označavanje pojedinih elemenata u ugovoru privrednog poslovanja. Zbog toga što su prihvaćeni kao uobičajeni, trgovački termini spadaju u poslovne (trgovačke) običaje u širem smislu reči. Pošto svaki trgovački termin podrazumeva i određena prava i obaveze ugovornih strana u datom privrednopravnom poslu, ovi termini i deluju kao izvori poslovnog prava. Kao takvi, trgovački termini su najčešće u upotrebi u ugovorima o prometu robe i usluga, pretežno u ugovoru o prodaji robe.

Trgovačke termine sistematizuje nadležno privredno telo (privredna komora, berza i dr.) i utvrđuje njihovo značenje, odnosno smisao. Svaki takav trgovački termin ima ono značenje koje su utvrdili njegovi tvorci. Trgovački termin upotrebljen u određenom privrednopravnom poslu (ugovoru) ima za ugovorne strane takvo unapred utvrđeno značenje.

Ugovorne strane mogu upotrebljenom trgovačkom terminu dati i drukčije značenje, u kojem se slučaju upotrebljeni trgovački termin interpretira po volji ugovornih strana, a ne prema značenju koje su mu dali njegovi tvorci. Ali, ako ugovorne strane ne odrede značenje upotrebljenom trgovačkom terminu, onda ovaj znači ono što su hteli njegovi tvorci.

Najpoznatiji trgovački termini su tzv. transportne klauzule kojima se skraćeno označavaju određena prava i obaveze ugovornih strana u ugovoru o prodaji robe, a tiču se, naročito mesta, vremena i načina isporuke robe, troškova transporta i osiguranja robe, prelaska rizika za propast robe sa prodavca na kupca i dr. Značenje transportnih klauzula utvrđeno je unapred od strane tvoraca ovih trgovačkih termina. Radi se o pravilima za tumačenje transportnih klauzula. Ova pravila, kao uzanse, primenjuju se, ako su se ugovorne strane na njih izričito pozvale, ili ako se prema okolnostima slučaja, smatra da su htele njihovu primenu.

Pored transportnih klauzula, u trgovačke termine spadaju i pojedini drugi skraćeni izrazi koji su uobičajeni u trgovačkoj praksi i čije je značenje unapred utvrđeno. Reč je o uobičajenim skraćenim izrazima kojima ugovorne strane označavaju pojedine elemente međusobnog ugovornog odnosa (*code pate*).

5. Opšti uslovi poslovanja

Opšti uslovi poslovanja su unapred utvrđena opšta pravna pravila o pravima i obavezama ugovornih strana u pojedinim ugovorima privrednog poslovanja. Ta pravila utvrđuju ili jedna od ugovornih strana (obično ona masovno nudi zaključenje određene vrste ugovora – na primer, ugovore o osiguranju), ili opšte uslove poslovanja utvrđuje neko privredno telo (npr. privredna komora, privredno udruženje i dr.).

Pravila utvrđena opštim uslovima poslovanja su opšte prirode, što znači da se ona primenjuju na svaki pojedinačni ugovorni odnos, odnosno na svaki pojedinačni ugovor koji pripada vrsti privrednog posla na koju se ti opšti uslovi poslovanja odnose. Tako utvrđeni opšti uslovi poslovanja primenjuju se na pojedinačni ugovorni odnos, ako su se ugovorne strane saglasile sa njihovom primenom (ugovorna primena opštih uslova poslovanja).

Opšti uslovi poslovanja pripadaju tzv. formularnom ugovornom privrednom (trgovačkom) pravu, koje zajedno sa običajnim ugovornim pravom, sačinjava autonomno ugovorno privredno pravo. Formularno ugovorno privredno pravo čine: a) opšti uslovi poslovanja u užem smislu; b) adhezioni ugovori; v) tipski ugovori.

Opšti uslovi poslovanja u užem smislu – Pod opštim uslovima poslovanja podrazumevaju se opšta pravna pravila o pravima i obavezama ugovornih strana u određenoj vrsti ugovora privrednog poslovanja koja su unapred utvrđena u vidu posebnog akta donosioca ovih pravila (npr. odluka o opštim uslovima isporuke električne energije). Na pojedinačni ugovorni odnos, opšti uslovi poslovanja u užem smislu primeniće se ako su se ugovorne strane u samom ugovoru saglasile sa njihovom primenom i na njih se pozvale. Pod tim uslovom pravila, sadržana u opštim uslovima poslovanja, smatraće se sastavnim delom konkretnog ugovora, iako nisu navedena u samom ugovoru.

Adhezioni ugovor (ugovor po pristanku, ugovor po pristupu) jeste formularni ugovor čiju je sadržinu ponudilac ugovaranja unapred samostalno utvrdio i takav ugovor nudi na zaključenje uz prihvatanje svih ponuđenih uslova, ne pristajući ni na kakvu njihovu promenu. Ponudilac, ako želi da zaključi takav ugovor, mora da ga prihvati u celosti, takav kakav je ponuđen (*take it or live*). Iako su ugovorne strane kod adhezionog ugovora, kao uostalom i kod ugovora uopšte, pravno ravnopravne, očigledno je da ovi ugovori izražavaju ekonomsku nadmoćnost jedne ugovorne strane – one koja nudi zaključenje takvog ugovora.

Tipski ugovor je formularni ugovor čiju je sadržinu unapred utvrdio ponudilac ugovaranja i koji se nudi na zaključenje pod tako tipiziranim uslovima. U tom pogledu, tipski ugovor je istovetan sa adhezionim ugovorom, ali se od ovog razlikuje po tome što ponudilac tipskog ugovora dozvoljava izvesno odstupanje od ponuđenih uslova ugovora. Dakle, kod tipskog ugovora postoji spremnost ponudioca da sa ponuđenim pregovara o pojedinim uslovima tog ugovora.

6. Izvori međunarodnog poslovnog prava

Međunarodno poslovno pravo, u normativnom smislu, čini skup pravnih pravila kojima se uređuju poslovni, odnosno trgovački odnosi privatnopravne prirode između subjekata različitih zemalja. Predmet međunarodnog poslovnog prava je, dakle, međunarodno privredno (trgovačko) poslovanje (međunarodna prodaja robe, međunarodni transfer tehnologije, međunarodne investicije i dr.).

S obzirom na to da međunarodno privredno poslovanje sadrži i element inostranosti u vidu subjekata tog poslovanja iz različitih zemalja, to i pravna pravila kojima se uređuju odnosi u tom poslovanju potiču iz posebnih izvora. To su izvori međunarodnog poslovnog prava. Oni se ne razlikuju od izvora domaćeg (nacionalnog) poslovnog prava po obliku, odnosno vrsti

pojedinih izvora. Međutim, izvori međunarodnog poslovnog prava razlikuju se od izvora domaćeg poslovnog prava po svom poreklu (međunarodni nastanak tih izvora) i po domenu svoje primene (međunarodno privredno, odnosno trgovačko poslovanje).

U posebne izvore međunarodnog poslovnog prava spadaju: a) međunarodno trgovačko zakonodavstvo; b) međunarodni trgovački običaji.

Međunarodno trgovačko zakonodavstvo samo uslovno nosi naziv „zakonodavstvo“. Naime, u međunarodnom pravu akt koji nosi naziv „zakon“ ne znači, i ne deluje kao zakon donet u okviru domaćeg (nacionalnog) prava, jer nacionalne zakone suvereno donosi zakonodavni organ svake države, a takav zakonodavni organ ne postoji na međunarodnom planu. Otuda su akti međunarodnog trgovačkog zakonodavstva bez obzira na svoj naziv, akti saglasnosti volja pojedinih država da te akte prihvate i primenjuju. Drugim rečima, akti međunarodnog trgovačkog zakonodavstva su po svojoj pravnoj prirodi međunarodni ugovori, i kao takvi izvori međunarodnog poslovnog prava.

Međunarodno trgovačko zakonodavstvo čine dve vrste akata: a) međunarodne konvencije – višestruki (multilateralni) međunarodni ugovori o pojedinim pitanjima međunarodnog trgovačkog poslovanja (npr. Bečka konvencija o međunarodnoj prodaji robe – *Vienna Convention of Sale of Goods*), b) model – zakoni kojima se uniformišu pojedine oblasti međunarodnog trgovačkog poslovanja (npr. jednobrazni zakon o međunarodnoj kupoprodaji, jednobrazni zakon o zaključenju ugovora o međunarodnoj kupoprodaji, jednobrazni zakon o arbitraži, jednobrazni menični zakon i dr.).

U međunarodne trgovačke običaje spadaju svi, već izloženi, oblici poslovnih položaja uopšte (poslovni običaji u užem smislu, uzanse, trgovački termini, opšti uslovi poslovanja). Ali, iako isti po svom obliku, međunarodni trgovački običaji se razlikuju od domaćih poslovnih običaja po svojoj sadržini i po izvoru nastajanja. U tom smislu, međunarodni poslovni običaji su oni trgovački običaji koji su se, kao razumni, ustalili u praksi međunarodnog trgovačkog poslovanja, i kao takvi su poznati učesnicima tog poslovanja.

7. Hijerarhija izvora poslovnog prava

Izvori poslovnog prava imaju različitu pravnu snagu (*legal force*). Odnos pravnih snaga pojedinih izvora poslovnog prava izražava se u njihovoj hijerarhiji (*hierarchy*). Iz toga sledi i odgovarajući redosled primene (*aplication*) pojedinih izvora poslovnog prava na dati privrednopravni posao, odnosno trgovački ugovor.

U pravnom poretku (*legal order*) zakon, saglasan Ustavu, opšti je pravni akt najviše pravne snage. To, u načelu, određuje i mesto zakona u hijerarhiji izvora poslovnog prava, ali samo kad su u pitanju prinudne (imperativne) norme zakona. Na međusobni odnos i redosled primene ostalih izvora poslovnog prava utiču dva načela. Prema načelu autonomije volje ugovornih strana prednost u primeni imaju akti koji neposredno ili posredno izražavaju tu volju. Drugo načelo je načelo posebnosti uslova privrednopravnog poslovanja koje upućuje na prvenstvenu primenu izvora poslovnog prava posebne prirode u odnosu prema izvorima opšte prirode (prednost posebnog nad opštim).

Saglasno izloženom, redosled primene pravnih pravila na određeni privrednopravni posao, odnosno trgovački ugovor, je sledeći:

- ugovor, pod uslovom da je saglasan prinudnim zakonskim propisima i da nije protivan moralu;
- opšti uslovi poslovanja;
- posebne uzanse;
- posebni trgovački običaji;
- opšte uzanse;
- opšti trgovački običaji;
- dispozitivni posebni zakonski propisi;
- dispozitivne norme opšteg zakonskog propisa o obligacionim odnosima.

8. Zaključna razmatranja

Jedan od najfleksibilnijih izvora prava jesu poslovni izvori prava i to još od najranijih vremena kada nije postojalo pisano pravo. Rimski učitelji su svojim učenicima izmišljali različite slučajeve i polemicali sa njima da bi došli do nekih novih pravila koja nisu bila navedena u Justinijanovoj kodifikaciji. Razvojem trampe preko robno-novčanih odnosa do danas, prošao je dug period, a samim tim morali su biti zadovoljeni uslovi u kojima se ostvaruje neko poslovno pravo da bi obe strane bile zadovoljne i da bi se pravni posao ostvario.

Danas postoji niz izvora prava koji se primenjuju u poslovnom pravu i koji omogućavaju da stranke ugovornice što bolje ostvare svoje poslovne zamisli. Sa tendencijom stvaranja zajedničkog evropskog tržišta, stvoreni su uslovi da se kroz niz akata, povelja, dokumenata, deklaracija, sporazuma, ugovora, što bolje reguliše poslovno pravo, a samim tim i njegovi izvori koji imaju za osnov da pruže sigurno i bezbedno ostvarenje pravnog posla. Mnogim učesnicima u ovim poslovima dato je na raspolaganje da primenjuju, uz imperativne pravne norme, i dispozitivne pravne norme u kojima se prepušta volji učesnika poslovnog odnosa da ga urede na onaj način na koji oni žele, a da ne bude u suprotnosti sa pozitivnim pravom. Sve ovo je dovelo do velikog razvoja poslovnog prava u svim oblastima i stvaranja jednog sigurnog poslovnog tržišta u koje žele da pristupe sve zemlje Evrope i koje se trude da ispune sve uslove za ulazak u EU da bi mogle učestvovati u tom uspešnom funkcionisanju zajedničkog tržišta, koje brani interese zajednica članica i predstavlja ih na međunarodnoj sceni.

Opšti pravni akti, odnosno u njima sadržane opšte pravne norme, kao izvori prava uopšte, pa i poslovnog prava, imaju izuzetan značaj. Svojim unapred utvrđenim pravnim pravilima, opšti pravni akti, odnosno izvori poslovnog prava, obezbeđuju u oblasti privrednog poslovanja pravnu sigurnost (*legal security*) subjekta tog poslovanja i njihovu pravnu jednakost (*legal equality*).

LITERATURA

- Lukić, R., Košutić, B. (2009). *Uvod u pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Javno preduzeće „Službeni glasnik“.
- Marković, R. (2010). *Ustavno pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Javno preduzeće „Službeni glasnik“
- Zakonom o visokom obrazovanju.
- Zakon o državnoj upravi.
- Zakon o Vladi.

Duško Travar, M.Sc.
Dejan Đorđević, M.Sc.

SOURCES OF BUSINESS LAW

Summary

This paper analyzes the basic sources of business law. First, sources of law that may have different origins and different origins, and types of sources of law are listed. Furthermore, the law and by-laws, business (commercial) customs and general business conditions are discussed. Finally, the sources of international business law are analyzed in more detail.

Key words: business law, law, by-laws, customs (conditions), business conditions.